

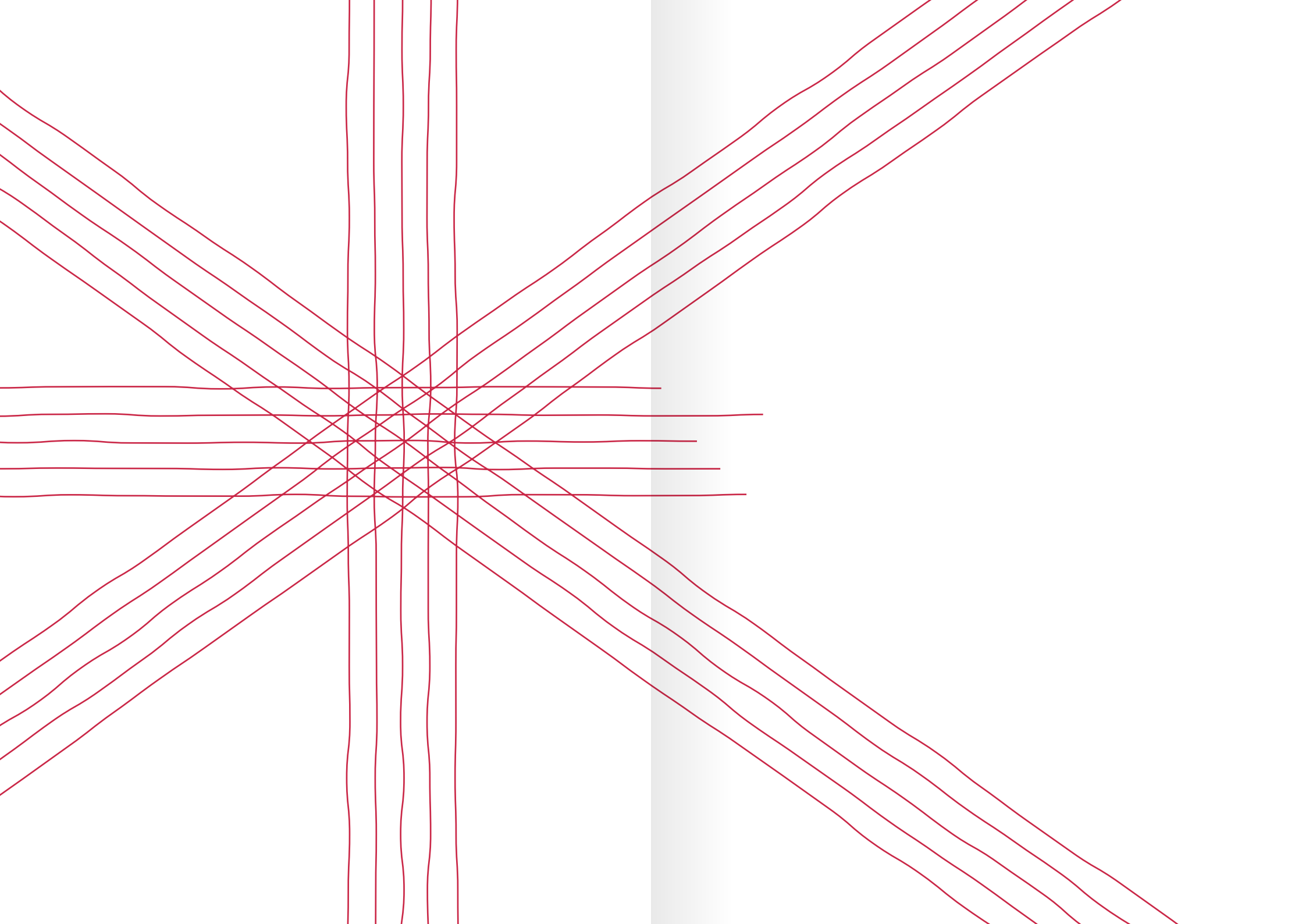
GLASOVI BRITANCI

Maja
Ćurčić

*muzika
kao prostor
osnaživanja*

Finansira
Evropska unija

Uvod

U mnogim delovima Velike Britanije muzika se već dugo stvara i izvan koncertnih dvorana — u community centrima, školama, parkovima, domovima za stare i zatvorima. Kroz rad sa zajednicama, pokazalo se da ona može biti mnogo više od umetnosti — prostor učenja, razmene i povezivanja među ljudima.

U obrazovnim sistemima poput onog u Srbiji, ali i mnogim drugim u svetu, formalno muzičko obrazovanje u fokus stavlja postignuće i muzičku izuzetnost, dok društvena uloga muzike često ostaje po strani. Kada sam ušla u svet neformalnog obrazovanja kroz muziku, shvatila sam da je tu potrebna jedna drugačija

pedagogija. U početku sam se osećala pomalo izgubljeno — ono što sam učila na fakultetu nije mi bilo od pomoći, a nije bilo lako pronaći podršku u osmišljavanju pristupa koji bi odgovorio novim okolnostima.

Sa iskustvom koje sam tokom godina stekla u radu sa različitim grupama, Britanija je, sa svojom dugom tradicijom muzičkog obrazovanja u zajednici, bila pravo mesto za produbljivanje znanja o ovoj temi. Kroz jednomesečnu studijsku posetu Engleskoj susrela sam umetnike, muzikoterapeute, profesore i učesnike muzičkih programa. Ti susreti su mi otvarali nove horizonte, ali i potvrđivali ono što već znam iz ličnog rada — koliko muzika može da menja odnose među ljudima i njihove odnose prema sebi. Ono što sam otkrila, pored muzike, jeste kultura otvorenosti. Ljudi koje sam upoznala pokazali su nesebičnost u deljenju znanja, spremnost da objasne, pokažu, pozovu i uključe.

Ovaj tekst spaja posmatranje, dijalog i lično učenje. Kroz prikaz tri različite muzičke prakse — Choir With No Name, Raw Material i rad profesora Davea Camlina — pokušavam da sagledam načine na koje muzika postaje prostor osnaživanja: kroz prisutnost, zajedništvo i povezanost sa svetom oko nas.

Britanija i tradicija zajedničkog pevanja

¹*Community singing označava neformalno, grupno pevanje otvoreno za sve, koje naglašava aktivno učešće i u fokus stavlja zajedničko iskustvo i socijalno povezivanje, pre nego muzičku perfekciju. Rogerson, L. (2016). Community Singing for Wellbeing. Sing Up Foundation report.*

²*Russell, D. (2008). The Community Singing Movement and English Social Life in the 1920s. Journal of Social History*

³*Higgins, L. (2012). Community Music: In Theory and In Practice. Oxford University Press.*

Praksa pevanja u zajednici (community singing)¹ u Britaniji razvila se još početkom XX veka, a svoj vrhunac doživela je tokom dvadesetih godina, kada su se organizovala masovna pevanja u fabrikama, školama, crkvama i na sportskim događajima. Ovaj pokret, poznat kao community singing movement, imao je snažnu društvenu dimenziju: muzika je bila shvaćena kao način da se obnovi zajedništvo i ublaže klasne podele u zemlji pogođenoj ratom.²

Tokom sedamdesetih godina, sa razvojem pokreta umetnosti u zajednici (community arts movement), muzika u zajednici dobija novu ulogu — postaje prostor inkluzije, učenja i društvene povezanosti. Savremeni pokret muzike u zajednici nasleđuje te vrednosti, naglašavajući da je važnije učestvovati nego savršeno pevati, deliti nego dokazivati.³ Iz te tradicije potekle su i prakse koje sam imala priliku lično da upoznam. Svaka od njih, na svoj način, pokazuje kako muzika u zajednici može da postane alat za osnaživanje i društvenu promenu.

U nastavku prikazujem tri prakse kroz deskriptivne vinjete i analitičke uvide, uz kratke reference na relevantnu literaturu.

*Muzika koja
vraća dostojanstvo –
Hor bez imena
(Choir With No Name)*

Jednog ponedjeljka popodne stižem na lokaciju Crkve St Paul u Hackneyju. Vidim razne grupice ljudi oko crkve, ali niko ne uspeva da me uputi gde da idem. Malo sam nesigurna jer znam da dolazim u hor u kojem pevaju ljudi koji su iskusili beskućništvo, a nikada ranije nisam upoznala nekoga u toj situaciji. Konačno pronalazim put i dolazim do community sale - velike prostorije sa binom i visokim plafonima.

Miris kafe i crnog čaja i žamor ljudi koji razgovaraju sedeći za stolovima ohrabruju me da se pridružim i opustim.

Vesela i nasmejana Džejn, organizatorica hora, dočekuje me sa toplinom i upoznaje sa volonterima koji spremaju hranu. Od tada imam osećaj stalne bliskosti — svi u ovom horu su brižni, otvoreni i radoznali. Brzo započinem

razgovor sa jednom učesnicom i moji strahovi nestaju – ovde mi se sviđa i osećam kao da mogu da pripadam.

Posmatram kako svako od prisutnih reaguje drugačije: neki ljudi dolaze nasmejani i pričljivi, drugi tiši i povučeni, ali svi pronalaze svoje mesto u prostoru. Kasnije saznajem da svaka proba počinje upravo ovako – trideset minuta druženja uz kafu, čaj i keks. Zatim sledi devedeset minuta horske probe, a dan se završava zajedničkom večerom koju pripremaju volonteri. Taj jednostavan raspored – čaj, proba, obrok – osnova je trauma - senzitivnog pristupa koji organizacija neguje. U pitanju je svesno kreiran sled aktivnosti koji ljudima vraća osećaj strukture, poverenja i predvidivosti.⁴

Hor bez imena okuplja ljude koji su se susreli sa beskućništvom ili drugim oblicima društvene marginalizacije. Njihova misija je jednostavna, ali snažna: kroz zajedničko pevanje stvaraju osećaj pripadanja, radosti i dostojanstva. Horovi rade u sedam gradova u Engleskoj, a ja sam sa Londonskim horom pevala tokom tri nedelje i potom uživala u njihovom koncertu.

Repertoar čine različite pesme –numere Alicie Keys, hitovi kao što su Proud Mary i With a little help of my friends, kao i nekoliko originalnih kompozicija u džez-soul maniru. Reč je o muzici koja je poznata, emotivna i kolektivna - pesme koje ljudi mogu da zapevaju čak i ako nikada nisu imali formalno muzičko obrazovanje. Dirigent Sam, koji je po obrazovanju džez muzičar, vodi probu sa lakoćom i humorom.

⁴Intervju sa Kate Wareham, direktorkom organizacije Choir With No Name, sproveden onlajn 10. jula 2025.

„Ovde nisam niko ko je izgubio dom. Ovde sam samo jedan glas u horu.“ - M.

U toj rečenici sažeta je filozofija Choir With No Name. Kako kaže direktorka organizacije, Kate Wareham(Kejt Veram), oko 70 odsto članova i članica ima iskustvo beskućništva, a ostatak čine ljudi koji se suočavaju sa drugim vidovima marginalizacije – od mentalnog zdravlja do diskriminacije. „Ljudi imaju uspone i padove, ali hor je nit koja se ne prekida, mesto koje je uvek tu ma kako se osećali“, objašnjava Kate. Za mnoge, to je jedini prostor kontinuiteta u životu, jer usluge podrške koje pripadnici ove grupe obično dobijaju od strane sistema socijalne zaštite obično traju najduže šest nedelja.

Stanimo rame uz rame

Ideja ovog hora nije da „leči“ beskućništvo, niti meri koliko je ljudi pronašlo stan. On vraća ono što su učesnici izgubili zajedno sa domom— osećaj ljudskog dostojanstva, glasa i pripadnosti.

Wareham opisuje rad hora kao „kompleksnu intervenciju“ koju čine tri stuba:⁵

- **praksa zasnovana na razumevanju traume** — razumevanje da svaka osoba dolazi sa sopstvenom istorijom bola i da pristup mora biti nežan, bez pritiska i sa jasno postavljenim granicama;
- **ko-produkcija** - članovi nisu pasivni korisnici već aktivni saradnici; učestvuju u organizaciji koncerata, pripremi hrane, vođenju sekcija i zajedničkom odlučivanju;
- **psihološki osmišljeni prostori** - prostor i raspored aktivnosti kreirani su tako da podrže osećaj sigurnosti i samopoštovanja.

Kako Kate objašnjava iz ugla prakse i psihologije muzike, snaga grupnog pevanja leži u „bočnom“ odnosu među ljudima — pevači ne stoje „licem u lice“, već „rame uz rame“. Takva postavka smanjuje socijalni pritisak i omogućava kontakt bez direktne konfrontacije. Uz to, grupno pevanje sinhronizuje dah i ritam srca pevača⁶, a zajednički ton proizvodi i emocionalnu povezanost⁷. Na taj način muzika postaje medijum za ponovno uspostavljanje identiteta: čuti svoj glas kao deo zajedničkog zvuka znači ponovo se prepoznati kao delom društva.

⁵Intervju sa Kate Wareham, direktorkom organizacije Choir With No Name, sproveden onlajn 10. jula 2025.

⁶Vickhoff, B., Malmgren, H., Åström, R., Nyberg, G., Ekström, S.-R., Engwall, M., Snygg, J., Nilsson, M., & Jörnsten, R. (2013). Music structure determines heart rate variability of singers.

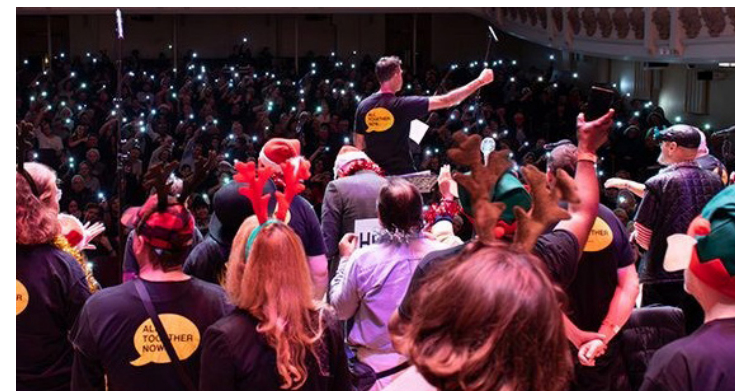
⁷Pearce, Launay & Dunbar, 2015 – “The ice-breaker effect: Singing mediates fast social bonding”

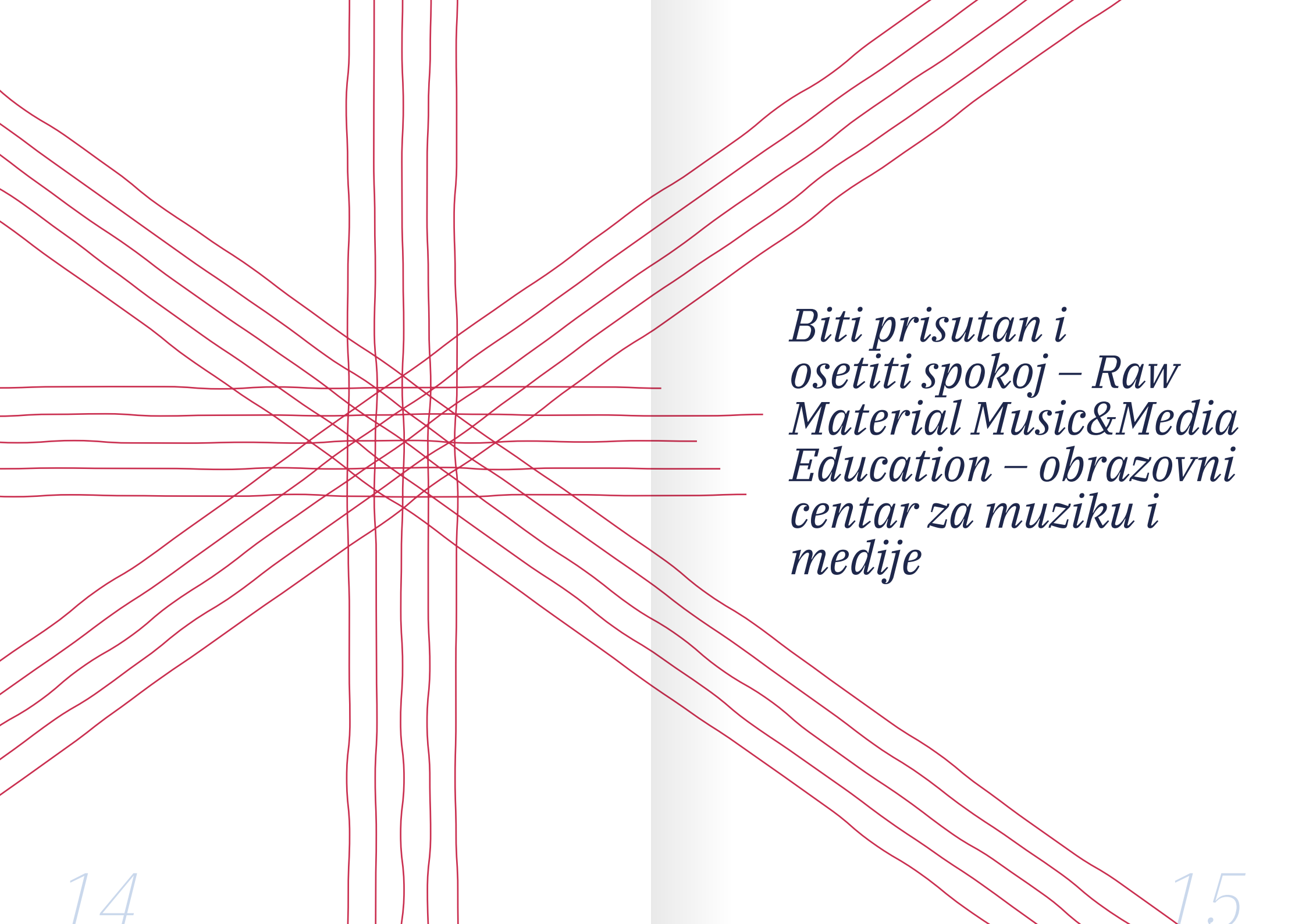
Proces ili rezultat?

Kako Kejt ističe, vežbanje i nastupi su podjednako važan deo rada hora. Godišnje horovi održe više koncerata - među kojima su mali nastupi ali veliki događaji, kao npr u Cadogan Hallu u Londonu pred publikom od 800 ljudi. Ti nastupi nisu takmičenja u muzikalnosti, već potvrda prisustva. Publika ne aplaudira savršenoj izvedbi, već činjenici da su ovi ljudi tu — zajedno, vidljivi, prisutni.

Problem beskućništva je veoma kompleksan i ponekad uključuje i druge, povezane probleme (različite vrste zavisnosti, mentalne smetnje i dr). Za članove i članice hora, dan kada imaju probu znači i dan kada ne konzumiraju alkohol, kada izlaze iz kuće, biraju šta će da obuku i kada planiraju svoje aktivnosti. **To je mikro-promena koja nosi smisao. Iz tog dana u kome su pevali — a nisu odustali od sebe — često polako niču i druge promene.**

Kako i sama vodim hor, što podrazumeva jednu drugu vrstu doživljaja probe, mnogo mi je prijalo da ponovo zapevam u jednom i setila sam zbog čega je muzika toliko magična. Posle proba bila sam puna snage, radosti i nasmejana tokom celog puta do kuće, svaki put misleći „život je čudo!“

An abstract graphic design featuring a dense, intricate pattern of thin red lines. The lines are mostly horizontal and vertical, but many are slightly curved, creating a complex, web-like structure. The pattern is centered on the left side of the page and extends towards the right. A vertical grey bar is visible in the background, partially obscured by the lines.

*Biti prisutan i
osečiti spokoj – Raw
Material Music&Media
Education – obrazovni
centar za muziku i
medije*

**Lambeth Council. (2022). State of the Borough 2022. Lambeth: Lambeth Council. Dostupno na: <https://www.lambeth.gov.uk/sites/default/files/2022-07/state-of-the-borough-2022-report.pdf>*

**Sajt <https://baringfoundation.org.uk/case-study/raw-material-music-and-media/>*

Raw Material nalazi se u Brixtonu, delu Londona sa bogatim afro-karipskim nasleđem u kojem danas žive i siromašniji stanovnici i noviji, imućniji slojevi društva – umetnici, mladi profesionalci, preduzetnici i digitalni radnici. Dok nove generacije doseljenika otvaraju kafiće i kreativne prostore, starije, naročito radničke porodice, suočavaju se s rastućim cenama i nestajanjem prostora koje su decenijama oblikovali.

Organizacija je smeštena u trospratnoj kući i sadrži kancelarije, muzičke studije, prostore

za zajedničko muziciranje i salu za manje događaje. Kako je opština Lambeth, gde se Brixton nalazi, jedna od etnički najraznovrsnijih područja Londona⁸, Raw Material nastoji da svoj tim i umetnike oblikuje tako da odražavaju zajednicu u kojoj rade: oko 75% učesnika identifikuje se kao pripadnici crnačke, azijske ili mešovite etničke pripadnosti⁹.

Svoj rad najviše fokusiraju na osobe koje se suočavaju sa teškoćama u oblasti mentalnog zdravlja, a organizacija aktivno saraduje sa zdravstvenim institucijama iz tog sektora. Kroz različite muzičke radionice i muzičku produkciju, ideja je da se kod ljudi koji prolaze teška razdoblja jača samopouzdanje, slobodno izražavanje, neguje osećaj pripadnosti i mnoge druge veštine. Programi se odvijaju kontinuirano tokom godine, sa pauzama između semestara.

Mindful Music Sessions

Imala sam priliku da dva puta prisustvujem radionici iz ovog programa i iskusim ga iz prve ruke, kao i da razgovaram sa Jess, muzikoterapeutkinjom koja ga je osmislila 2023. godine.

Radionica počinje okupljanjem u velikoj ali ušuškanoj prostoriji, u kojoj su različiti udarački instrumenti poređani na sredini. Prvih desetak minuta razgovaramo o tome kakvu je ko nedelju imao. Svi odgovori su dobrodošli, neki ljudi dele više a neki kratko opisuju. Potom, svako izabere instrument i sedamo ukrug tako da se vidimo. Sviranje može da počne.

Prvi deo radionice čine ritmičke igre: Džes i njen kolega Dzejms zadaju jednostavne ritmove koje grupa ponavlja, zatim svaki učesnik dobija priliku da ponudi sopstveni ritam koji svi zajedno prate. Kroz ovu i druge igre sa ritmom atmosfera se podigla. Zadaci nisu suviše teški za nekoga ko ima muzičkog iskustva, ali zahtevaju potpunu pažnju — jako je teško da mislite na nešto drugo dok održavate taj ritam i primetila sam kako se posle svake vežbe osećam povezanije sa grupom i sve fokusiranije na zadatak i kako ritam koji pravimo počinje da me nosi, ushićuje ali i opušta. Ta usmerenost na sadašnji trenutak stvara prisutnost koja ima gotovo meditativni efekat.

Ovaj deo radionice donosi fokus i poverenje, dok sledeći, segment improvizacije, otvara prostor za spontanost. Kada je prvi deo sa ritmom gotov, svako od nas uzima neki drugi instrument koji će koristiti (to sada mogu biti svi instrumenti koji se nalaze u prostoriji, a ima ih mnogo). Neko sedne za bubnjeve, neko za klavijature, ili uzme gitaru, bas, a neki ponesu svoj instrument – npr flautu, violinu ili ud(oud). Iz potpune tišine počinje zajedničko stvaranje muzike. Nema dogovora, uputstava ni unapred zadatog cilja. Glavni zadatak je da oslušujemo druge i pratimo impulse koje nam drugi šalju, usklađujemo se uz njih. Ono što ovakvim sviranjem nastaje je zvuk koji se stalno menja, gradi i nestaje.

„Čak i ako sviraš samo jedan ton koji se ponavlja, tvoj doprinos je ogroman, jer zajedno stvaramo groove“, objašnjava Jess.

Jess opisuje ovaj pristup kao spoj participativne prakse i muzikoterapije – nešto što je vrlo blisko terapiji muzikom u zajednici (community music therapy)¹⁰. Iako praksa koju sprovode još uvek nema kliničke evaluacije rezultata na učesnike, efekti su jasno vidljivi: učesnici odlaze opušteniji, fokusiraniji, sa osećajem pripadnosti. Struktura radionice je pažljivo osmišljena: čvrsto vođeni početak stvara sigurnost, dok improvizacija otvara prostor slobode. To je balans između reda i spontanosti, između fokusa i igre.

Na sesijama kojima sam prisustvovala učestvovali su i iskusni muzičari i potpuni početnici. Svi su doprinosili - oni sa više znanja podizali su kvalitet muzike, dok su početnici unosili svežinu i autentičnost. Jess naglašava da se tokom godina kroz ovakav proces stvorila zajednica ljudi koji se poznaju, podržavaju i vraćaju iz nedelje u nedelju:

¹⁰Community Music Therapy“ je pristup muzikoterapiji koji proširuje granice tradicionalne kliničke prakse ka zajedničkom, participativnom i kulturno ukorenjenom muziciranju. U njenom središtu je ideja da se zdravlje, blagostanje i društvena povezanost razvijaju kroz odnose, zajedničko stvaranje i javno delovanje, a ne samo kroz individualnu terapiju. (Pavlicevic & Ansdell, 2004, str. 14–15, 114).

¹¹Intervju sa Naz Hoque-om, sproveden 8. jula 2025. godine.

¹²Vermeert, F. (2021). A Space for Collaborative Creativity: How Collective Music Making and Improvisation Can Create a Community and Foster Personal Growth. *Frontiers in Psychology*. MacDonald, R. & Wilson, G. (2014). *Musical Improvisation and Health: A Review*. *Psychology of Well-Being*.

„Neki od njih kažu da im je ovo jedina stvar koju su uradili te nedelje. I to što dolaze – to je znak da ovo mesto ima smisla.“

Raw Material ističe važnost odsustva pritiska koji često postoji u umetničkom stvaranju - pritiska „da se uspe“. Muzika za njih nije sredstvo postizanja rezultata, već prostor slobodnog disanja i prihvatanja. „Nama glavni cilj nije da stvaramo muzičke zvezde“ kaže Nez, jedan od producenata iz Raw Material, „mi nudimo zdrav prostor u kojem ljudi kroz kreativnost ponovo mogu da zavole sebe.“¹¹

Sa stanovišta participativnih i muzičko-terapijskih i praksi, može se prepoznatinekoliko principa koji ovaj program primenjuje:¹²

- **prisutnost** – sposobnost da se kroz ritam i disanje usmeri pažnja na sadašnji trenutak, što podseća na principe mindfulness praksi koje su sve više integrisane u muzičku terapiju.
- **slušanje** – ne samo kao estetski čin, već kao oblik komunikacije bez reči, kroz koji se u grupnom muzičkom stvaranju razvijaju empatija i osećaj zajedništva.
- **improvizacija** - otvara prostor za lično izražavanje, istraživanje i samoprihvatanje, a ujedno omogućava dijalog između pojedinca i grupe.
- **horizontalan odnos među učesnicima** – odsustvo hijerarhije i vrednovanja, gde svi glasovi imaju jednaku važnost, što je u skladu sa participativnim pristupom koji promoviše jednakost, zajedništvo i aktivno učešće.

Raw Material kroz ovaj, ali i druge programe koje razvija nudi alternativni model muzike u zajednici – muzike koja je dostupna svima i koja nam pomaže da se osećamo bolje i budemo otporniji na teškoće koje život nosi. Ova vrsta muziciranja pokazuje da umetnost može da leči ne kroz cilj, već kroz proces – kroz jednostavnu činjenicu da smo zajedno, da slušamo, da zvučimo. Kao učesnica, osetila sam koliko takva praksa oslobađa i prijalo mi je da se prepustim uživanju u muzici i ritmu, osetim svoje telo i prepustim se nežnom muzičkom dijalogu sa drugima.

*MUZIKA SVUDA i
MUZIKA SVIMA!
Dave Camlin*

Voz iz Londona putuje već četvrti sat ka severu i najednom pejzaž počinje da se menja. Kroz prozor počinju da se otvaraju nepregledni zeleni predeli - brežuljci koji se prelivaju jedan u drugi, kao talasi, pašnjaci prošarani stotinama belih ovaca. Nikada nisam videla toliko nijansi zelene. Vetar pomera travu, oblaci se smenjuju na nebu, i sve postaje gotovo nestvarno - priroda diše nekim svojim sopstvenim ritmom. To je Cumbria - severozapadna regija Engleske, u kojoj se smenjuju brda i jezera, gradići i sela, mesta koja privlače turiste i radničke zajednice – prostor u kojem se prirodna lepota i društvena stvarnost neprekidno prepliću.

Tu upoznajem Davea Camlina, muzičara, edukatora i mislioca koji svoj rad zasniva na ideji da muzika pripada svima, da izrasta iz zajedništva i da nas vraća svetu iz kojeg potičemo.

Dave je odrastao u Cumbriji i to se oseća u svemu što govori. Dok putujemo kroz sela, svaka vožnja s njim postaje priča o pejzažu i ljudima – o istoriji regije, o rudnicima i radničkim pravima, o značaju zajednice i o ulozi prirode u svakodnevnom životu. Njegovo razumevanje Cumbrije obuhvata različite slojeve – društvene, istorijske i lične – i iz njih proističe način na koji razmišlja o muzici. Kao profesor na fakultetima Trinity Laban Conservatoire of Music and Dance i Royal College of Music u Londonu i kao pokretač različitih horskih inicijativa širom Engleske, on istražuje kako muzika može da funkcioniše kao alat za kulturnu demokratiju – povratak umetnosti ljudima kojima je često uskraćena.

„Svako jeste – ili može biti – muzičar. Biti muzikalan je pravo koje dobijamo rođenjem.“¹³

¹³Camlin, Dave - *Music Making and Civic Imagination*. Routledge

¹³Camlin, D. (2023). *Music Making and Civic Imagination*. Routledge, pp. 79–82.

U središtu Camlinove filozofije nalazi se uverenje da muzičko stvaranje nije privilegija ni ekskluzivna veština, već temeljna ljudska potreba, duboko povezana s društvenim životom od najstarijih zajednica i ljudskom prirodom.¹⁴ On odbacuje „piramidalni“ model muzičkog obrazovanja u kojem se znanje prenosi odozgo nadole – isključivo od profesora ka učenicima, model u kojem je biti

muzički izvrstan jedini cilj a koji je u formalnom muzičkom obrazovanju dominantan. U takvom učenju, on objašnjava, na početku od široke baze dece odabiraju se oni najtalentovaniji i sa njima se radi na tome da postanu profesionalni muzičari. Ostali učenici u takvom scenariju mogu da postanu samo njihova publika. Umesto ovakvog modela koji isključuje većinu, on predlaže horizontalni model zajedničkog učenja u kojem je proces podjednako važan deo učenja, u kojem učenici uče i jedni od drugih a ne samo od profesora i u kojem se muzika koristi i kao deo povezivanja a ne samo estetskog usavršavanja. Model koji može da prihvati i amaterske muzičare, kao i marginalizovane grupe i one koji su u društvu često obespravljani.¹⁵

U svojim novijim radovima, posebno u članku Music Making and Sustainable Futures (2024), Camlin muziku proširuje izvan umetničkog polja: ona postaje društvena i ekološka praksa. Muzika, piše on, može biti globalni resurs za izgradnju održivih zajednica – ne samo kroz estetiku, već kroz blagostanje, jednakost, interkulturalni susret i ekološku svest. Postavlja i važno pitanje:

Ako umetnička praksa ne doprinosi održivosti, da li tada postaje deo problema?

Za njega, umetnost nema neutralnu poziciju: ona ili učestvuje u obnavljanju zajednice, ili u njenom udaljavanju.

¹⁵Iz intervjua sa Daveom Camlinom, Cumbria, jul 2025.

Muzika kao složeni adaptivni sistem

Za razliku od Choir With No Name i Raw Material, koji muziku koriste za stvaranje socijalne i emocionalne podrške, Camlin muziku vidi kao prostor učenja o samom svetu – o odnosima između ljudi, prirode i zajednice. On grupno muziciranje opisuje kao složeni adaptivni sistem – kao živi proces koji nastaje između ljudi i menja se sa svakim

novim zvukom, odnosom i susretom. Poput ekosistema, muzička zajednica reaguje na svaku promenu i uči kroz međusobne veze. Svaki pojedinačni glas utiče na celinu, a celina oblikuje pojedinca. Nema linearnog napretka, već stalna međusobna prilagođavanja, mikropromena i zajednička evolucija. U tom smislu, pevanje u horu postaje metafora za društvo u kojem različitost ne slabi, već ojačava zajedništvo.¹⁶

¹⁶Camlin, D. (2023). *Music Making and Civic Imagination*. Routledge, str 12

Kada se tako posmatra, muzika se udaljava od predstave o umetnosti koja ima početak i kraj, autora i publiku. Ona postaje prostor u kojem

¹⁷Camlin, D. (2023). *Music Making and Civic Imagination*. Routledge, str 12

učimo kako da se prilagodimo jedni drugima i svetu oko nas. U Camlinovim rečima, „muzika nije linearan proces, već evolutivna praksa“¹⁷ – način da kroz zajednički zvuk vežbamo slušanje, poverenje i saradnju. Zajedničko pevanje tako postaje više od umetničke aktivnosti – ono postaje model društvenog života – način da zajednice uče kako da žive zajedno.

U knjizi *Music Making and Civic Imagination* (2023) tako definiše i četiri ključne veštine koje se spontano razvijaju kroz grupno muziciranje, a koje smatra temeljem za građanski život:

- **Slušanje (Listening)** – učenje duboke pažnje ka drugima, prostoru i sebi; temelj empatije.
- **Koordinacija (Coordination)** – sposobnost da se ritmički, emocionalno i društveno uskladimo s drugima.

- **Kolektivno odlučivanje (Collective Decision-Making)** – deljenje odgovornosti i donošenje odluka u realnom vremenu.
- **Saradnja (Collaboration)** – stvaranje zajedništva kroz kreativnost, uzajamnost i poverenje (co-agency).

Za Camlina, te veštine nisu umetničke, nego društvene. Muzika tako postaje prostor učenja o zajednici – mesto gde se vežbaju modeli suživota: slušanje, dogovor, solidarnost, deljenje.

Pevanje sa prirodom

Jedna od ideja Davea Camlina koja me kao edukatorku možda najviše intrigira je ideja „pevanja sa prirodom“, a ne o njoj. Za njega, pevanje s prirodom predstavlja oblik ekološkog slušanja – učenja kako da i mi budemo deo pejzaža, a ne njegovi posmatrači i interpretatori. Čitajući radove i razgovarajući sa učesnicima hora Wild Chorus, jednog od Daveovih horova koji podstiče pevanje u prirodi, razumela sam da u takvom pristupu planine, vetar i tišina postaju deo horske tekture, a čovek više ne peva o prirodi već zajedno sa njom.

Jedan od najjasnijih primjera njegove filozofije je projekat Fellowship of Hill and Wind and Sunshine, realizovan 2018. godine povodom stogodišnjice završetka Prvog svetskog rata. U ovom projektu hor okupljen za tu priliku penje se na planinske vrhove Kambrije – vrhove koji su nakon rata proglašeni živim memorijalima poginulim vojnicima – i na njima izvodi ciklus pesama komponovan za

tu priliku. Pevanje se u potpunosti uklapa u ideju živih memorijalnih spomenika: da se ljudi sećaju žrtava kroz zajedničko kretanje, hodanje, penjanje i bivanje u prirodi. Pevanje se ne odvija pred pejzažem, već sa njim: vetar, visina, tišina i horizont postaju deo muzičke teksture. Učesnici opisuju da se tokom ovih izvođenja oseća snažna povezanost sa drugima i sa prostorom — kao da glasovi ljudi i glas pejzaža stvaraju jednu zajedničku kompoziciju. Ovakva praksa, pored produblivanja osećaja povezanosti i sinhronizacije sa drugima razvija i ekološku svest – prisećanje i povratak osećaju da smo i mi deo prirode, a ne njeni izdvojeni posmatrači – da je priroda partnerski glas, a ne scena pred kojom nastupamo.

Jedna od pevačica iz hora Wild Chorus, Džesi, koja je učestvovala u oba pomenuta projekta, opisala mi je to iskustvo kao „mrežu paukove svile“ koja povezuje svakog učesnika sa drugima i sa planinama oko njih. „Tada sam osetila da smo deo nečeg većeg“, rekla je. „Kao da priroda peva s nama.“ Ono što je Džesi izdvojila kao najvažnije je da je horsko pevanje za nju delić vremena u kojem postoji taj idealan svet u kojem bismo svi voleli da živimo.

Etička dimenzija koju nosim u srcu

Dok sam posmatrala Davea dok radi u različitim mestima u Kambriji, shvatila sam da Camlinova filozofija ima i duboku etičku dimenziju. Nije reč samo o muzici, već o tome kako biti u svetu. Njegov pristup pokazuje da održivost ne počinje u političkim dokumentima, već u

malim, svakodnevnim odnosima koje gradimo kroz pažnju, slušanje i zajedničko disanje. Iz Kambrije sam ponela osećaj da muzika može biti prostor pripadanja — ne samo ljudima, već i prirodi. U tom prostoru umetnost više nije luksuz, već osnovni oblik postojanja: način da budemo u ritmu - sa svetom, jedni s drugima i sa Zemljom.

U tom smislu, zajedničko muziciranje nije samo umetnost, već i oblik društvene imaginacije: način da zajedno stvaramo svet u kojem želimo da živimo.

Zaključak

Kada pomislim na London i Kambriju, ne sećam se samo pesama koje sam čula — već načina na koji se ljudi menjaju dok pevaju. U Choir With No Name videla sam kako glas može vratiti osećaj dostojanstva. U RAW-u sam gledala kako ritam i improvizacija mogu učiniti da neko, makar na trenutak, ponovo oseti sebe. Sa Daveom Camlinom naučila sam da pevanje može biti i oblik odnosa sa svetom — ne samo sa ljudima, već i sa mestom, vazduhom, tišinom.

Ono što povezuje ove različite prakse jeste jednostavna, ali snažna istina: zajedničko muziciranje vraća osećaj pripadanja. A pripadanje je možda najosnovniji oblik osnaživanja. Ovo putovanje me je podsetilo da je moj posao, koliko god bio uokviren projektima i institucijama, u suštini — briga za prostor u kojem ljudi mogu da se sretnu, stvore nešto zajedno i osete da su deo nečega većeg od sebe.

Napomena o etici i pristanaku

Svi intervjui i posmatranja sprovedeni su uz pristanak učesnika. Imena učenika/ca su anonimizovana radi zaštite privatnosti, osim sagovornika koji su javno predstavnici organizacija.

Ova publikacija je podržana od strane British Councila kroz projekat *Kultura i kreativnost za Zapadni Balkan (CC4WBs)*, koji finansira Evropska unija. Cilj CC4WBs projekta je da podstakne dijalog na Zapadnom Balkanu jačanjem kulturnog i kreativnog sektora kako bi se povećao uticaj na društvo i ekonomiju. Tokom perioda od 48 meseci, CC4WBs će raditi na unapređivanju kulturnog i kreativnog sektora kroz razvoj veština, znanja i pristupa finansijskoj podršci, kako bi se povećala konkurentnost i omogućila održiva koprodukcija i cirkulacija dobara i usluga u regionu Zapadnog Balkana. Stavovi i mišljenja izneti u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili British Councila kao institucije koja je dodelila sredstva. Ni Evropska unija ni institucija donator ne mogu se smatrati odgovornim za sadržaj publikacije.

Ansdel, G., & Pavlicevic, M. (2004). *Community Music Therapy*. Jessica Kingsley Publishers.

Camlin, D. (2023). *Music Making and Civic Imagination*. Routledge.

Higgins, L. (2012). *Community Music: In Theory and in Practice*. Oxford University Press.

Stige, B. (2002). *Culture-Centered Music Therapy: Community, Context and Participation*. Barcelona Publishers.

MacDonald, R., & Wilson, G. (2014). *Musical improvisation and health: A review*. *Psychology of Well-Being*.

Pearce, E., Launay, J., & Dunbar, R. (2015). *The ice-breaker effect: Singing mediates fast social bonding*.

Russell, D. (2008). *The Community Singing Movement and English Social Life in the 1920s*. *Journal of Social History*, 41(3), 639–661.

Verneert, F. (2021). *A Space for Collaborative Creativity: How Collective Music Making and Improvisation Can Create a Community and Foster Personal Growth*. *Frontiers in Psychology*.

Vickhoff, B., Malmgren, H., Åström, R., Nyberg, G., Ekström, S.-R., Engwall, M., Snygg, J., Nilsson, M., & Jörnsten, R. (2013). *Music structure determines heart rate variability of singers*.

Lambeth Council. (2022). *State of the Borough 2022*. Lambeth Council.
<https://www.lambeth.gov.uk/sites/default/files/2022-07/state-of-the-borough-2022-report.pdf>

Baring Foundation. (2024). *Raw Material – Case Study*.
<https://baringfoundation.org.uk/case-study/raw-material-music-and-media/>

Intervjui

Wareham, K. (2025, July 10). *Intervju sa direktorkom Choir With No Name, sproveden*

Hoque, N. (2025, July 8). *Intervju sa muzičkim producentom at Raw Material Music & Media, sproveden*

Camlin, D. (2025, July). *Intervju sproveden*

Jess xxx – *Intervju sa pokretačicom programa Mindful Music, sproveden 2.7.2025.*

J. - *Intervju sa učesnicom programa Davea Camlina, sproveden 6.7.2025.*

M. – *intervju sa učesnicom programa Choir With No Name, sproveden 30.6.2025.*

Autorka teksta
Maja Ćurčić

Dizajn i prelom
Filip Marinković

Fotografije
Maja Ćurčić
Raw Material Music and Media Education
Choir With No Name archives

Godina izdanja
2025.

